

TOMMI WALLENIUS

Jacques Derrida

1930–2004

Filosoifeilla on tunnetusti tärkeä asema ranskalaisessa hengenelämässä ja tuntemattomampienkin hahmojen kuolemasta uutisoidaan lehdistössä. Derridan tapauksessa mediahuomio oli varsin mittavaa, moista ei liene nähty sitten Jean-Paul Sartren kuoleman. Derridan kuolema oli etusivun uutinen monessa lehdessä ja filosofille oli omistettu palstatilaa usean sivun verran. Esimerkiksi päivälehdistä *Libération*² muisti Derridaa seitsemällä ensimmäisellä sivullaan ja *Le Monde*³ omisti filosofille kymmenen sivun liitteen.

Ranskan presidentti Jacques Chirac sanoi Derridassa ”Ranskan antaneen maailmalle yhden sen tärkeimmistä nykyfilosoifeista, erään aikamme intellektuaalisen elämän tär-

keimmistä hahmoista”⁴. Pääministeri Jean-Pierre Raffarin vastusti omassa tiedonannossaan käsitystä Derridasta ”vaikeaselkoisena kirjoittajana” esittäen hänet ”syvästi valtion [*cité*] elämään sitoutuneena ihmisenä”⁵. Toisin kuin esimerkiksi Sartre, Derrida nousi maailmanmenestykseen, ei kotimaansa valloituksen jälkeen, vaan Pohjois-Amerikassa kertyneen maineen myötä. Kotikentällään hänen arvostuksensa on ollut kasvamassa vasta viime vuosina.⁶

Kotimaansa filosofisten piirien lisäksi Derridan ajattelu kohtasi monesti vastustusta (ja ymmärryksen puutetta) myös englanninkielisen maailman filosofian laitoksilla, mutta sitä vastoin kirjallisuustieteen, kulttuurintutkimuksen ja huma-

Jacques Derrida -merkkipaaluja ja teoksia

15.7.1930. Jackie Derrida syntyy El Biarissa, lähellä tuolloin Ranskan vallan alla olleen Algerian pääkaupunkia Algeria.

1935–1942. Aloittaa koulunkäyntinsä El Biarissa. Derridan vanhemmat ovat ranskankieleisiä sefardijuutalaisia, minkä takia Jacques erotetaan koulusta Vichyn hallituksen juutalaisvastaisten lakien perusteella.

1943–1947. Käy koulua Ben Aknoun -lyseossa ja haaveilee tulevaisuutta am-

mattijalkapalloilijaksi. Lukee innokkaasti Rousseautta, Nietzscheä, Valérya, Camusta.

1947–48. Lukion viimeisellä luokalla Gauthierissä Algerissa, lukee Bergsonia ja Sartrea.

1949–1952. Matkustaa Ranskaan jatkaamaan opintojaan Louis-le-Grand-lyseon korkeimpiin opintoihin valmistavilla luokilla (*khâgne*). Ystävystyy koulussa Pierre Bourdieun, Michel Deguyen ja Michel Serresin kanssa.

1952. Pääsee kolmannella yrittämisellä arvostettuun École Normale Supérieure (rue d’Ulm) -korkeakouluun, jossa tutustuu siellä opettavaan, myöskin algerilaisyyntyiseen filosofi Louis Althusseriin.

1953–1954. Tutkielma *Le problème de la genèse dans la philosophie de Husserl* (julkaistu vuonna 1990, PUF). Ystävystyy Michel Foucaultin kanssa.

1956–1957. Läpäisee agrégation-kokeen (pääsytutkinto lukion opettajan ja tiettyi-

nististen tieteiden parissa hänen ajattelunsa sai suurta vasta-kaikua ja tuotti monenlaisia tulkintoja ja jatkokehittelyjä. Ei ole sattumaa, että Derridan tähti syttyi 60-luvun lopulla ja 70-luvulla Yhdysvalloissa, jossa hänen ajatuksensa osoittautuivat hyväksi apuvälineiksi erilaisissa ”länsimaisen kaanonin” kyseenalaistamaan pyrkivissä projekteissa ja yrityksissä antaa ääni erilaisille marginaalissa oleville ryhmille.

Englanninkielisten maiden ja Ranskan kulttuurieroista johtuen – intellektuellien ja filosofian erilainen rooli ja asema yhteiskunnassa, filosofian ja kirjallisuuden sekä tieteen keskinäisyyden erilaisuus, erilaiset filosofian traditiot ja koulutusjärjestelmä, poliittisen kentän erot, jne. – ranskalainen Derrida-reseptio poikkeaa painotuksiltaan pohjois-amerikkalaisesta tai brittiläisestä, mikä näkyi myös ko. maissa julkaistuista Derridan muistokirjoituksissa.

Englanninkielisessä reseptiossa Derrida on usein ongelmallisesti luokiteltu ”jälkistrukturalistiksi” tai ”postmoderniksi” ajattelijaksi. Tällöin hänet on yhdistetty sellaisiin ranskalaisiin stukturalismin kriitikoihin kuin Foucault, Deleuze, Lyotard, myöhemmin myös Bourdieu, jotka sitten on niputettu nimikkeen *French theory*, ”ranskalainen teoria” alle.⁷ Derrida koki itsekin olevansa viimeinen elossa oleva ”60-luvun sukupolven” ranskalainen ajattelija (Althusser, Lacan, Foucault, Barthes, Deleuze, Levinas, Blanchot). Heitä yhdisti ”tinkimätön, jopa lahjomaton kirjoittamisen ja ajattelun *etos*”⁸, joka ei nuoremman, ”mediaintellektuellien” polven tapaan antautunut yksinkertaistamaan

asioita yleisen mielipiteen tai median ehtojen mukaiseksi. Tämän sukupolven ajattelijat säilyivät Derridalle keskeisinä keskustelukumppaneina myös heidän kuolemansa jälkeen, mutta Derridan mukaan olisi halpahintaista yrittää niputtaa näiden keskenään kiistelevien ja erilaisien kirjoittajien ajatuksia jonkin nimilapun (kuten *pensée 68°*) alle.

Useissa Derridan muistokirjoituksissa muisteltiin hänen ristiriitaista vastaanottoaan nostamalla esiin taas ”Cambridgen tapaus” vuodelta 1992, jolloin Derridalle ehdotettu kunniatohtorin arvo myönnettiin vasta pitkän ja kiivaan debatin sekä harvinaisen äänestyksen (336 vs. 204) jälkeen. Vastustajat väittivät – useat tosin tuntematta hänen tuotantoaan – Derridan absurdiin oppien mm. häivyttävän reaalisen ja fiktiivisen välisen rajan. Derridan puolustajat näkivät tapauksessa filosofisten näkemyserojen lisäksi myös kulttuurieron: kun Ranskassa filosofisia keskusteluja käydään arkielämässä ja mediassa, on filosofia englanninkielisessä maailmassa rajoittunut tarkemmin tiettyihin, pitkälti yliopistomaailman sisäisiin ja usein myös itseriittoisiin kувioihin.

Le Point -lehdelle viime kesänä antamassaan haastattelussa¹⁰ Derrida kommentoi laajaa opetustoimintaansa ulkomailla (erityisesti Yhdysvalloissa) kertoen tarvitsevansa matkustamista ymmärtääkseen mitä maailmassa tapahtuu, ja ettei hän voisi tukehtumatta olla vain Ranskassa. Derrida jatkoi: ”Yksinkertaistaen minusta näyttää, että ranskalainen kulttuurinen ja filosofinen piiri on hyvin rajoittunut ja hyvin

hin korkeakouluopettajan virkoihin). Saa *special auditor* -stipendin Harvardin yliopistoon. Kesäkuussa 1957 menee Bostonissa naimisiin Marguerite Aucouturierin kanssa, jonka on tavannut ensimmäisen kerran vuonna 1952 (kaksi lasta tästä avioliitosta: Pierre 1963, Jean 1967).

1957–1959. Sofitilaspalvelus keskellä Algerian itsenäistymisvaiheita. Derrida ei kanna uniformua vaan suorittaa palveluksensa opettaen koulussa ranskaa ja englantia. Tapaa usein Bourdieuta Algerissa.

1960–1964. Opettaa Sorbonnessa ja toimii Georges Canguilhemin, Paul Ricoeurin ja Jean Wahlin assistenttina. Ensimmäiset jul-

kaisut lehtiin *Critique* ja *Tel Quel*, jonka piirissä ystäväystyö Philippe Sollersin kanssa.

1962. Julkaisee johdannoilla varustetun ranskannoksensa *L'Origine de la géométrie* (PUF) Edmund Husserlin tekstistä ”Geometrian alkuperä”.

1964. Jean Cavaillès -palkinto Husserl-käännöksistä ja -johdannosta.

1964–1984. Opettaa École Normale Supérieuressä (tittelillä maître-assistant).

1966. Kuuluisaksi tullut kollokvio Johns Hopkins -yliopistossa Baltimoressa, joka toimi lähtölaukauksena tiettyjen ranskalisteoreetikkojen, erityisesti Derridan, menestyksekkääseen mairinnoukseen Poh-

jois-Amerikkaan.

1967. Julkaisee ensimmäiset kolme kirjansa: *L'écriture et la différence* (Seuil), *La voix et le phénomène* (PUF) ja *De la grammatologie* (Éd. de Minuit).

1968. Aloittaa opetuksensa Johns Hopkins -yliopistossa Baltimoressa, jonne palaa myös 1971, 1974 ja 1996–99. Useita tapaamisia Maurice Blanchot'n kanssa.

1970. Algerian itsenäistyessä 1962 Nizzaan muuttanut Derridan isä kuolee syöpään 74-vuotiaana.

1971. Käy ensimmäisen kerran itsenäisessä Algeriassa.

1972. Julkaisee kolme kirjaa: *La dissé-*

nurkkakuntainen, joitakin poikkeuksia lukuunottamatta. Se on myös hyvin negatiivinen, varsinkin suhteessa minuun.” Haastattelijan jatkokysymykseen ”miksi ulkomailla häntä palvotaan mutta Ranskassa inhotaan” Derrida vastasi: ”Tätä yritän ymmärtää.” Derridalla ei ollut Sorbonnen kautensa (maître-assistant vuosina 60–64) jälkeen virkaa ranskalaisessa yliopistofilosofiassa, vaan hän opetti Ranskassa yliopiston ulkopuolella, lähinnä École Normale Supérieure (ENS) ja École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) -korkeakouluissa.

Monet Derridan laajasta ystäväpiiristä muistavat hänet vaatimattomana, huomaavaisena ja jalomielisenä ihmisenä kuten myös tarkkana kuuntelijana, joka oli aina esittämässä olennaisia kysymyksiä. Useat lehdet – mm. *Le Monde diplomatique* ja *L’Humanité* – kiittelivät edesmennyttä avustajaansa osallistuvana ajankohtaisten poliittisten kysymysten käsittelijänä. Lukeva yleisö tuntee Derridan valtavasta kirjallisesta tuotteliaisuudestaan. Hänen laaja-alainen kirjallinen tuotantonsa käsittää – laskutavasta riippuen – jopa yli seitsemänkymmentä teosta ja lukemattomia artikkeleita. Roger Pol-Droit esitti tämän kyltymättömän tutkijan mukaan tarvittavan ”(...) aina enemmän tarkkaavaisuutta, aikaa ja vivahteita... ja enemmän harkitevaisuutta, kärsivällisyyttä, rohkeutta ja hengen avoimuutta kuin aikakaudellamme on käytettävissään”¹¹.

Derrida aloitti tutkimuksensa Husserl-analyseillaan, laajentaen sitten pohdintansa käsittelemään suurta joukkoa

länsimaisen filosofian menneitä ja nykyisiä merkittäviä hahmoja. Derrida pohti paljon etiikan ja politiikan sekä lain ja oikeudenmukaisuuden kysymyksiä, eurooppalaista identiteettiä, globalisaation ongelmia ja yliopiston roolia nyky-yhteiskunnassa. Hän käsitteli vakavasti myös psykoanalyysin, uskon(non) ja kuvataiteiden kysymyksiä. Kuten monelle muullekin ranskalaiselle filosofille, Derridallekin kirjallisuuden ja filosofian suhde, vuorovaikutus, rajankäynti ja limittyminen oli tärkeä pohdinnan aihe. Kirjailijoista Derridan analyysien kohteina olivat mm. Shakespeare, Mallarmé, Celan, Joyce, Ponge, Genet, Artaud, Blanchot ja Cixous.

Derrida vastusti filosofista systeeminrakennusta – liittyen näin ranskalaisen filosofian pitkään Montaignesta Bergsonin kautta nykypäivään asti ulottuvaan systeemeihin kriittisesti suhtautuneeseen tendenssiin. Derrida pyrki lähestymään kulloinkin käsiteltävää aihetta kohteen ominaislaadun huomioon ottaen, eikä luomaan yhtenäistä (esim. dekonstruktion) teoriaa, koherenttia ja lukkoonlyötyä filosofista positiota tai yleispätevää metodisäännöstöä. Derridan tyyli ja käsittelytapa vaihtelevat kirjoituksesta toiseen, eikä näistä monimutkaisista analyyseista voida yleistää yleispätevää sääntökoelmaa tai oppijärjestelmää.

Derridaa on vilauteltu monena vuotena – myös tänä vuonna – yhtenä Nobelin kirjallisuuspalkinnon ehdokkaana. Derridalle kieli on olemassa jo ennen meitä, emmekä voi tehdä sille mitä tahansa vaikka voimmekin sitä yrittää jalostaa, mutta se jää eloon myös meidän jälkeemme. Der-

mination (Seuil), *Marges - de la philosophie* (Minuit) ja *Positions* (Minuit; suomennefttu nimellä *Positiota*, Gaudeamus 1988). Nietzsche-kollokvio Cerisyssä (mukana Derridan lisäksi mm. Deleuze, Klossowski, Kofman, Lacoue-Labarthe, Lyotard, Nancy). Väilirikko Sollersin ja *Tel Quel* -lehden kanssa.

1974. *Glas* (Gallilée).

1975. Vuotteen 1986 asti jatkunut vuosittainen opetus Yalen yliopistossa alkaa. Osallistuu Cerisyn Francis Ponge -kollokvioon.

1978. *Eperons. Les styles de Nietzsche* (Flammarion) ja *La Vérité en peinture* (Flammarion).

1979. Vastustaa aloitetta, joka yrittää tehdä filosofiasta valinnaisen aineen lukion viimeisellä luokalla. (Filosofialla on ollut vuodesta 1863 lähtien Ranskassa keskeinen asema lukion viimeisen luokan eli ”classe de philosophie”n opinnoissa.)

1980. Puolustaa Sorbonnessa thèse d’État -väitöskirjaansa. Ensimmäinen kunniaatohtorin arvo (University of Columbia, New York), myöhemmin parikymmentä muuta (mm. Louvain, Cambridge, Peking, Jerusalem, Coimbra). Ensimmäinen Derridan ajattelulle omistettu kollokvio Cerisyssä: *Les fins de l’homme (à partir du travail de Jacques Derrida)*,

järjestäjänä Philippe Lacoue-Labarthe ja Jean-Luc Nancy. *La carte postale. De Socrate à Freud et au-delà* (Aubier-Flammarion).

1981. Perustaa eräiden ystäviensä kanssa tshekkiläisiä toisinajattelijoita avustavan Jan-Hus-yhdistyksen. Pidätetään Prahassa maanalaiseen seminaariin osallistumisen seurauksena, mutta presidentti Mitterandin ja Ranskan hallituksen asiaan puuttumisen jälkeen vapautetaan ja karkoitetaan Tšhekkoslovakiasta.

1982. Opettaa Cornellin yliopistossa vuotteen 1988 asti (Andrew D. White Professor at Large).

1983. On mukana perustamassa Pariisiin Collège International de Philosophie'ta, suurien yliopistoinstituutioiden ulkopuolella toimivaa tutkimus- ja opetuslaitosta, jonka ensimmäiseksi johtajaksi hänet valitaan (1983–85). Nimitetään École des Hautes Études en Sciences Sociales -korkeakoulun directeur d'études -virkaan. *Signé-ponge/Signsponge* (Columbia University Press; ranskaksi Seuil 1988) ja *D'un ton apocalyptique adopté naguère en philosophie* (Gallilée). Osallistuu Nelson Mandelaa tukevaan toimintaan.

1984. *Otobiographies. L'enseignement de Nietzsche et la politique du nom propre* (Gallilée).

1986. Aloittaa opetuksen New Yorkissa,

vuoteen 1991 asti City University of New Yorkissa, 1992 lähtien New York Universityssä. *Memoires – for Paul de Man* (Columbia University Press); ranskaksi *Mémoires – pour Paul de Man* (Gallilée 1988), *Parages* (Gallilée) ja *Schibboleth – pour Paul Celan* (Gallilée).

1987. Vuosittainen opetustoiminta University of Californiassa (Irvine) alkaa. *De l'esprit. Heidegger et la question* (Gallilée), *Psyché. Interventions de l'Autre* (Gallilée), *Ulysse gramophone. Deux mots pour Joyce* (Gallilée) ja *Feu la cendre* (Éd. des femmes).

1988. Saa arvostetun Friedrich Nietzsche -palkinnon. Kolmas matka Jerusalemiin, tapaa palestiinalaisia ja miehittyjen aluei-

den intellektuelleja. *Limited Inc* (North-western University Press; ranskaksi Gallilée 1990).

1989. New Yorkin Cardozo School of Law järjestää suuren kollokvion Deconstruction and the Possibility of Justice, jossa Derrida pitää avauspuheen.

1990. *Du droit la à la philosophie* (Gallilée).

1991. *L'Autre cap* (Minuit) ja *Donner le temps. La fausse monnaie* (Gallilée).

1992. Toinen Derridalle omistettu Cerisy-kollokvio: Le passage des frontières (autour du travail de Jacques Derrida). Ignazio Silone -palkinto ja kunnialegioonan ritarin arvo (Chevalier de la Légion d'Honneur).

ridan päämääränä oli yrittää jättää jälkiään ranskan kieleen ja käyttää sitä intohimoisesti, hieman väkivaltaisesti rakastaen ja kokeita tehden, huumoria unohtamatta. Huolimatta tästä tarkoituksenmukaisesta ”uskottomasta uskollisuudesta” ranskan kieltä kohtaan Derrida sanoi olevansa ehdottoman yksikielinen, vaikka hän kertoi pystyvänsä lukemaan saksaa ja opettamaan englanniksi.

Derridaan on liitetty kiistely käsite ”dekonstruktio”. Évelyne Grossman kertoo, kuinka äskettäin heidän miettiessään Derridan kanssa johtolankaa hänen ajatteluaan uusille lukijoille avaavaan kirjaan, oli Derrida ehdottanut: ”Ei ainakaan dekonstruktio!”¹² Toisessa tuoreessa haastattelussa Derrida lausui: ”Pohjimmiltaan filosofia on aina ollut minulle etiikan ja elämäntavan etsimistä.”¹³

Viitteet

1. Vielä tätä kirjoitettaessa kuolinpäiväksi on merkitty lähteestä riippuen joko perjantai 8. 10. 2004 (useimmissa englanninkielisissä lähteissä) tai lauantai 9. 10. 2004 (ranskankielisissä lähteissä).
2. *Libération*, lundi 11 octobre 2004, N° 7283, sivut 1–7.
3. *Le Monde*, Cahier de « Monde » du mardi 12 octobre 2004, N° 18572 (liite, 10 sivua).
4. Communiqué. Message de M. Jacques Chirac, Président de la République suite à la disparition de M. Jacques Derrida. Paris, le 9 octobre 2004.
5. Communiqué. Hommage du Premier ministre au philosophe Jacques Derrida. Paris, 11. 10. 2004.
6. Osoituksena tästä Derridan ajattelun lisääntyneestä huomionarvosta ja arvostuksesta voisi mainita tuoreina esimerkkeinä *Magazine littéraire*

(n° 430, avril 2004, s. 20–67) ja *Europe* (revue littéraire mensuelle, n° 901, mai 2004, s. 3–294) -lehtien Derrida-numerot sekä *Cahier de l'Herne* -kirjasarjan *Derrida*-niteen (n° 83, septembre 2004).

7. Intellektuaalisen elämän ja ranskalaisten filosofien reseptioiden erosta Yhdysvalloissa ja Ranskassa katso esim. François Cusset, *French Theory. Foucault, Derrida, Deleuze & Cie et les mutations de la vie intellectuelle aux États-Unis*, Éditions la Découverte, Paris 2003.
8. Derridan ja Jean Birnbaumin keskustelu ”Jacques Derrida, 'Je Suis en guerre contre moi-même'”, *Le Monde*, jeudi 19 août 2004, N° 18526, 12, julkaistu uudelleen *Le Monde*, Cahier de « Monde » du mardi 12 octobre 2004, N° 18572, VI.
9. Tämä oli Luc Ferryn ja Alain Renault'n poleemisen kirjan otsikko: *La pensée 68: Essai sur l'anti-humanisme contemporain* (Gallimard 1985, useita uusintapainoksia).
10. Julkaistu vasta Derridan kuoleman jälkeen: *Le Point*, 14. 10. 2004, N° 1674, 106.
11. Roger Pol-Droit, ”Personne ne saura à partir de quel secret j'écris...”, *Le Monde*, Cahier de « Monde » du mardi 12 octobre 2004, N° 18572, II.
12. Évelyne Grossman, ”Acuité du regard et l'écriture”. *L'Humanité*, 11 octobre 2004.
13. *Le Point*, 14. 10. 2004, N° 1674, 106.

1993. *Spectres de Marx* (Galilée), *Khôra* (Galilée), *Sauf le nom* (Galilée).

1994. *Politiques de l'amitié* (Galilée) ja *Force de loi* (Galilée).

1995. Caprin seminaari teemasta uskonto mm. Vattimon, Gadamerin ja Ferrarisin kanssa. *Moscou aller retour* (Éd. l'Aube) ja *Mal d'Archive* (Galilée).

1996. *Apories* (Galilée), *Le monolinguisme de l'autre* (Galilée) ja *Résistances – de la psychanalyse* (Galilée).

1997. L'animal autobiographique (autour du travail de Jacques Derrida) eli kolmas Derrida-kollokvio Cerisyssä. *Adieu à Emmanuel Levinas* (Galilée), *De l'hospitalité* (Éd. Callmann-Lévy) ja *Cosmopolites de tous les pays, encore un effort!* (Galilée).

1998. *Demeure: Maurice Blanchot* (Galilée).

1999. *Donner la mort* (Galilée).

2000. *Le Toucher, Jean-Luc Nancy* (Galilée). (Derrida vieraillee Suomessa.) Sa-faa Fathyn elokuva *D'ailleurs, Derrida* valmistuu.

2001. Vastaanottaa Adorno-palkinnon. *De quoi demain... Dialogue avec Élisabeth Roudinesco* (Fayard/Galilée), *L'Université sans condition* (Galilée) ja *Papier Machine* (Galilée).

2002. Neljäs Cerisy-kollokvio Derridan tiimoilta: La démocratie à venir (autour du travail de Jacques Derrida), kolmen viimeisen Cerisy-kollokvion järjestänä Marie-Louise Mallet. *Artaud le Moma*

(Galilée), *Fichus* (Galilée) ja *H. C. pour la vie, c'est à dire* (Galilée) ja *Marx & Sons* (PUF/Galilée). Elokuvan *Derrida* (ohj. Kyrpy Dick & Amy Ziering Kofman) ensi-ilta.

2003. *Chaque fois unique, la fin du monde* (Galilée), *Voyous* (Galilée) ja *Béliers* (Galilée). (*Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*, Gaudeamus.)

2004. Le « concept » du 11 septembre, keskusteluja Jürgen Habermasin kanssa, toim. Giovanna Borradori (Galilée; julk. englanniksi 2003, Chigaco University Press).

9.10.2004. Jacques Derrida kuolee Pariisissa.